

Динаміка психологічного клімату учнівського колективу

Читайте у статті:

■ Особистісний підхід у вихованні передбачає створення активного виховного середовища і врахування своєрідності розвитку особистості.

■ Створення здорового психологічного клімату в учнівському колективі є не лише показником ефективності виховної системи навчального закладу, а й найважливішою метою виховної діяльності та одним із головних завдань вихователя і педагога.

■ У процесі формування сприятливого психологічного клімату потрібно враховувати особистісне ставлення учнів до інформації, предметів, нових курсів, що входять в оновлений зміст навчання.

Ефективність особистісно орієнтованої виховної системи

Особистісно орієнтоване навчання визначає становище учня у виховному процесі, визнає його активним учасником виховної діяльності, отже, означає встановлення позитивних суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних відносин. Особистісний підхід, на відміну від індивідуального, потребує знання структури особистості, її елементів, взаємозв'язку їх між собою.

Отже, особистісно орієнтована виховна система будь-якого освітнього закладу повинна виконувати такі функції:

- вивчення індивідуальних особливостей розвитку учня, його оточення, інтересів;
- реалізація комплексу методів і форм індивідуальної роботи з учнем;
- програмування виховних впливів;
- аналіз ефективності виховних впливів.

Друга група функцій пов'язана зі створенням особистісно орієнтованого виховного середовища, що передбачає:

- досягнення згуртованості колективу;
- формування сприятливої емоційної атмосфери та психологічного клімату;
- включення учнів у різноманітні види соціальної діяльності;
- розвиток учнівського самоврядування.

Олексій ЯЗИКОВ,

заступник директора з науково-інформаційної роботи Науково-методичного центру професійно-технічної освіти в Харківській обл.

Третя група функцій спрямована на корекцію впливу різних суб'єктів соціальних відносин учня, а саме:

- соціальна, педагогічна та психологічна допомога сім'ї та батькам;
- взаємодія учнівського і педагогічного колективів;
- корекція впливу засобів масової інформації;
- нейтралізація негативних впливів соціуму;
- взаємодія з іншими освітніми закладами.

Особистісно орієнтоване виховання передбачає також визначення діяльності педагога й учня в їх взаємодії, тобто проектування особистісної розвивальної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу шляхом розроблення і впровадження проектів різних типів:

- соціальних, що відповідають сучасним умовам виховання та вимогам відкритого демократичного суспільства й ринку праці;
- психолого-педагогічних, що розробляються на рівні конкретного навчального закладу;
- особистісних, що окреслюють зону найближчого або віддаленого розвитку конкретної особистості.

Створення здорового психологічного клімату в учнівському колективі, забезпечення сприятливих умов для інтелектуального і духовного розвитку учнів, підтримка їхнього психічного здоров'я і позитивної динаміки психологічної структури особистості є не лише показником ефективності виховної системи навчального закладу, а й (і це, мабуть, головне) найважливішою метою виховної діяльності, одним із головних завдань вихователя і педагога.

Психологічний (соціально-психологічний) клімат — якісна сторона міжособистісних стосунків, яка виявляється в сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності та всебічному розвитку особистості в групі. Аналізуючи поняття оптимального психологічного клімату, ми

спиралися на праці вітчизняних педагогів і психологів О. Леонтєва, С. Рубінштейна, П. Сімонова, Д. Узнадзе, а також західних дослідників Д. Андерсона, А. Блума, Д. Брунера, Н. Девідсона, К. Левіна Р. Марзано та на власні дослідження.

Найважливішими ознаками сприятливого психологічного клімату є:

- довіра та висока вимогливість членів групи один до одного;
- доброзичлива та ділова критика;
- вільне висловлення власної думки при обговоренні питань, які стосуються всього колективу;
- достатня інформованість колективу про завдання і процес його виконання;
- високий ступінь емоційної залученості та взаємодопомоги в ситуаціях, які викликають стан фрустрації в будь-кого з членів колективу;
- прийняття на себе відповідальності за стан справ у групі кожним її членом.

Основні складники сприятливого психологічного клімату:

- продуктивність діяльності кожного члена колективу, висока результативність праці;
- згуртованість колективу, психологічна захищеність усіх його членів;
- довірливі стосунки між членами колективу;
- психологічне здоров'я кожного члена колективу, його позитивна особистісна динаміка.

Остання теза, яка впливає з особистісно орієнтованої соціальної психології, надзвичайно важлива, оскільки дослідники провідну роль у формуванні сприятливого психологічного клімату відводили загальним характеристикам колективу та чинникам групової динаміки (згуртованість, ціннісно-орієнтаційна єдність, рівень розвитку групи) і менше займалися вивченням психічних станів особистості в групі, динамікою її психологічних процесів (наприклад, зміни показників агресивності, тривожності, рівня фрустрації тощо). Проте очевидно, що оскільки особистість продовжує формуватися і розвиватися в трудовому колективі, то позитивна особиста динаміка буде свідчити про достатньо високий рівень розвитку колективу і сприятливий психологічний клімат.

Зміни особистості під впливом колективу можуть бути тимчасовими, поверховими, стійкими і глибокими. Це залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників. Якщо авторитет колективу в очах людини високий, якщо в ньому добре організована робота, створені та підтримуються умови для реалізації можливостей і потенціалу особистості, можна говорити про здоровий психологічний клімат у колективі, який позитивно впливає на формування особистості. Та якщо

всього цього немає, то неминучі деформації в її розвитку, що призводить до формування невротичного типу особистості, схильної як до депресії, так і до афективних (некерованих) форм поведінки.

Оптимальний психологічний клімат також включає позитивні і негативні переживання, що супроводжують суб'єкти освітнього процесу під час навчання. Така емоційна модальність (позитивна чи негативна) містить у собі бажання/небажання вчитися, пізнавальні інтереси, потребу, обов'язок, прагматичні потреби, що спричиняються певним соціальним контекстом, вимогами сьогодення, які існують незалежно від ставлення людини до своєї діяльності.

Педагогічний клімат пов'язаний з нейтралізацією негативних чинників і стимуляцією позитивних емоцій. Часто можна спостерігати, що типовою є слабка, нестійка мотивація навчання, яка завжди потребує зовнішнього стимулювання. Ефективні стимули збуджують організм, і він відповідає на них високою активністю. Енергетичний і психологічний ефекти від такої стимуляції дуже великі. Для позитивного психологічного клімату потрібний певний баланс між позитивними та негативними чинниками, між логічними та емоційними апеляціями до учасників виховного процесу.

Потрібно готувати сучасну молодь до участі в розбудові суспільства, щоб запобігти фрустраціям, депресіям, пов'язаним з почуттям непристосованості до нового. Установка на нове як важливий компонент особистісної структури суб'єкта виховання розглядається як готовність до певної активності, реагування, дій, нових ставлень, нової інформації, її застосування та сприйняття.

Установка, ставлення до суб'єкта навчання прямо відбивають систему усвідомлених і неусвідомлених чинників, які спонукають чи блокують його діяльність. Як параметри такої установки можуть виступати середовище, афективні компоненти (емоційна оцінка цього явища, предмета, курсу), когнітивний компонент (програма дій у процесі засвоєння предмета), зміст поданої інформації, здібності учнів щодо сприйняття інформації, її опрацювання і трансформації.

Велику роль у цьому процесі відіграють соціальна адаптація до змін, формування попередньої готовності, налаштування на процес сприйняття нової інформації, урахування різних рівнів готовності кожного окремого учня до нової діяльності в нових умовах. Відомо, що психологічний стан суб'єкта на початку свідомої діяльності активізує його реакції щодо нових об'єктів,

фактів, ситуацій навчання. Позитивне ставлення до процесу навчання взагалі — умова успіху в навчальній, пізнавальній діяльності. Початкове негативне ставлення попереджує про майбутні проблеми та труднощі. Тому в процесі формування сприятливого психологічного клімату потрібно враховувати особистісне ставлення учнів до інформації, предметів, нових курсів, що входять в оновлений зміст навчання. Цей процес не може бути стихійним — необхідні знання про інтереси, потреби, зацікавленості, судження, ставлення, наміри та бажання учнів щодо об'єктів навчання.

Зважаючи на важливість динаміки психологічного клімату для виховного процесу в навчальному закладі, виникає потреба робити періодичні «зрізи» з метою діагностики стану психологічного клімату в колективі та відстеження ефективності тих чи інших виховних впливів на психологічний клімат.

Для реалізації цієї мети повинна бути підготовлена й апробована досить чутлива і репрезентативна методика діагностики психологічного клімату, характерними рисами якої будуть:

- оперативність, тобто здатність швидко реагувати на будь-які зміни в колективі та в установі;
- простота у використанні та в аналізі результатів, яка б дозволяла вихователю за необхідності не звертатися за допомогою до професійного психолога.

Така методика повинна складатися з пакета тестів, розподілених на три блоки:

- діагностика змін психологічної структури особистості — «особистісна динаміка» — тести на визначення рівнів агресивності, тривожності, конфліктності, тобто діагностика тих якостей і властивостей особистості, які є більш рухливими і підлягають зовнішньому впливу;
- діагностика динаміки міжособистісних відносин — комунікативність, індекс згуртованості (соціометрія), індекс інтеграції групи тощо;
- діагностика рівня розвитку колективу (групова динаміка) — визначення рівня психологічного клімату та ціннісно-орієнтаційної єдності учнівського колективу.

Загальні рекомендації щодо проведення комплексної діагностики психологічного клімату колективу

1. Запропоновані методики дослідження різних показників психологічного клімату учнівського колективу можна поділити на чотири блоки:

- І. Особистісна динаміка.
- ІІ. Динаміка міжособистісних відносин.
- ІІІ. Особистість керівника.

ІV. Групова динаміка.

І блок складається з таких компонентів:

- агресивність;
- тривожність;
- конфліктність.

ІІ блок:

- комунікативність;
- індекс згуртованості (соціометрія);
- індекс інтеграції (соціометрія).

ІІІ блок:

- базові якості керівника;
- оцінка за еталонним рядом.

ІV блок:

- відсталість організації;
- психологічний клімат;
- рівень розвитку колективу;
- ціннісно-орієнтаційна єдність.

2. Оцінювання кожної характеристики відбувається як за абсолютною шкалою (яка є особливою для кожної окремої методики), так і за відносною.

Відносна шкала (від 0 до 3) дозволяє порівнювати вплив окремих характеристик (чинників) на загальний рівень розвитку психологічного клімату, а також порівнювати їх між собою з метою виявлення найбільш актуальних для досліджуваного колективу. Це також дозволяє графічно відображати динаміку психологічного клімату і його окремих аспектів на одному графіку. Таким чином, це поліпшує не лише якісний, а й кількісний аналіз психологічного клімату — «кваліметричний підхід».

Абсолютна та відносна шкали показані в таблиці, яка також може бути використана як бланк дослідження.

Абсолютна шкала: максимальна оцінка — 36.

Відносна шкала: 0—0, 1—15, 2—30, 3—46.

3. У такий бланк дослідження вносяться усереднені дані за всіма характеристиками. Після цього проводиться оцінювання кожного блоку і кожної характеристики за абсолютною і відносною шкалою.

Наприклад, І блок має такі результати:

- агресивність — 1;
- тривожність — 2;
- конфліктність — 2.

Абсолютна оцінка блоку 5 балів, середня оцінка — 1,7, що на відносній шкалі відповідає $x = 1,7 \cdot 36 : 3 = 20,4$ бала.

4. Комплексні вимірювання слід проводити з періодичністю раз на 2—3 місяці. Це забезпечить

Таблиця

Лист оцінок основних показників психологічного клімату учнівського колективу

Блоки	Показники	Критерії оцінювання	Оцінка	Оцінка за блок
Особистісна динаміка	Агресивність	20—40 % — 3		
		40—60 % — 2		
		60—80 % — 1		
		80—100 % — 0		
	Тривожність	20—35 — 3		
		35—50 — 2		
50—65 — 1				
65—80 — 0				
Конфліктність	«Співробітництво» — 3			
	«Компроміс» — 2			
	«Запобігання», «Пристосування» — 1			
	«Змагання» — 0			

необхідну динамічність та оперативність діагностики, дасть можливість відстежити безперервну залежність основних характеристик психологічного клімату від зовнішніх впливів і діяльності керівника.

Аналіз її результатів також дозволить не лише судити про динаміку мікроклімату будь-якого учнівського колективу, оцінювати ефективність виховної системи навчального закладу, а й виділити чинники, за допомогою яких можна позитивно впливати на психологічний клімат в учнівському колективі в процесі виховної діяльності закладу.

Використана література

1. Бойко Б. В., Ковалев А. С., Панферов В. Н. Соціально-психологічний клімат колектива і людина. — М., 1983.
2. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту. — К., 1996.
3. Подмазин С. И. Личностно ориентированное образование: Социально-философское исследование. — Запоріжжя: Просвіта, 2003.

4. Построение модели личностно ориентированного обучения / Под научной ред. Якиманской И. С. — М.: КСП+, 2002.

5. Хуторской А. В. Современная дидактика: учебник для вузов. — СПб., 2001.

6. Шакуров Р. Х. Социально-психологические проблемы совершенствования управления профтехучилищем. — М., 1984.

7. Шакуров Р. Х. Социально-психологические основы управления: руководитель и педагогический коллектив. — М., 1990.

8. Шпалинский В. В., Шелест Э. Г. Основы современной психологии. — Х., 1997.

9. Шпалинский В. В. Экспериментальное изучение параметров малых групп // Вопросы психологии. — 1972. — № 5.

10. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. — М., 1998.

Реклама

ПІЛЬГОШІ **КОМПЛЕКТ**
«Управління освітою» + «Управління освітою. Бібліотека»

Вартість передплати на 1 місяць 31,09 грн

91845